

YOSHLAR ORASIDA HUQUQBUZARLIKNING OLDINI OLISHNING HUQUQIY VA IJTIMOIIY MEXANIZMLARI

Mirabdullayeva Farzona,

*TDYU huzuridagi M.S.Vosiqova nomidagi akademik litseyning 2.13-guruh
o'quvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada yoshlar orasida huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablari, ularning ijtimoiy-huquqiy tabiati hamda oldini olishning zamonaviy mexanizmlari tahlil qilingan. Maqolada O'zbekiston Respublikasi qonunchiligidagi profilaktika choralari, davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va oila o'rtasidagi hamkorlik masalalari yoritilgan. Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasi asosida takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, huquqbuzarlik, jinoyat profilaktikasi, voyaga yetmaganlar, huquqiy tarbiya, ijtimoiy nazorat, huquq buzilishining oldini olish, qonunchilik.

Аннотация. В данной статье анализируются причины возникновения правонарушений среди молодежи, их социально-правовая природа, а также современные механизмы профилактики. Рассмотрены меры профилактики, предусмотренные законодательством Республики Узбекистан, вопросы взаимодействия государственных органов, институтов гражданского общества и семьи. Также разработаны предложения на основе опыта зарубежных стран.

Ключевые слова: молодежь, правонарушение, профилактика преступности, несовершеннолетние, правовое воспитание, социальный контроль, предупреждение правонарушений, законодательство.

Annotation. This article analyzes the causes of offenses among young people, their social and legal nature, as well as modern mechanisms for their prevention. The preventive measures established by the legislation of the Republic of Uzbekistan,

and issues of cooperation between state bodies, civil society institutions and the family are examined. Proposals are also developed based on the experience of foreign countries.

Keywords: *youth, offense, crime prevention, minors, legal education, social control, prevention of delinquency, legislation.*

Kirish

Har qanday davlatning barqaror taraqqiyoti, avvalo, yosh avlodning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasiga bog'liqdir. Yoshlar jamiyatning eng faol va istiqbolli qatlami bo'lib, ularning huquqqa hurmat bilan qarashi, qonun ustuvorligini anglashi mamlakat kelajagining muhim kafolatlaridan biridir. Biroq so'nggi yillarda yoshlar orasida turli xil huquqbuzarliklarning uchrab turishi, jumladan mayda o'g'rilik, xuliganlik, giyohvand moddalarga oid huquqbuzarliklar, kiberjinoyatchilik kabi holatlarning kuzatilishi ushbu muammoning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli farmon va qarorlarida, shuningdek "Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish to'g'risida"gi Qonunda yoshlar orasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Shu bois ushbu muammoning huquqiy-nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilish, oldini olish tizimini takomillashtirish yuzasidan ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolaning maqsadi — yoshlar orasidagi huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini o'rganish, ularning oldini olishning huquqiy va ijtimoiy mexanizmlarini tahlil qilish hamda ushbu sohani takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

1. Yoshlar orasidagi huquqbuzarlikning tushunchasi va sabablari

Yoshlar orasidagi huquqbuzarlik deganda, odatda, 14 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan shaxslar tomonidan sodir etilgan, qonun bilan taqiqlangan, jamiyat va davlat

manfaatlariga zid bo'lgan xatti-harakatlar tushuniladi. Ushbu hodisaning kelib chiqish sabablarini shartli ravishda uch guruhga bo'lish mumkin: ijtimoiy-iqtisodiy omillar (oilaviy nizolar, moddiy qiyinchiliklar, ish bilan bandlikning yetishmasligi), tarbiyaviy-psixologik omillar (huquqiy bilimlarning yetarli emasligi, salbiy muhitning ta'siri, oilaviy tarbiyadagi kamchiliklar) va institutsional omillar (profilaktika ishlarining samarasizligi, mas'ul tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikning yetarli emasligi).

Ayniqsa, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan bog'liq holda internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ongiga salbiy ta'siri, shuningdek kiberbulling, onlayn firibgarlik kabi yangi turdagi huquqbuzarliklarning paydo bo'lishi alohida e'tiborni talab qiladi.

2. Oldini olishning huquqiy asoslari

O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligida yoshlar orasidagi huquqbuzarlikning oldini olishga qaratilgan bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar mavjud. Ular qatoriga "Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish to'g'risida"gi Qonun, "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonun, shuningdek Jinoyat va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodekslarning tegishli normalari kiradi. Ushbu hujjatlarda profilaktika ishlarini olib borish tartibi, vakolatli organlarning vazifalari, voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalarning maqomi belgilab qo'yilgan.

Shu bilan birga, amaliyotda profilaktika choralarining ko'pincha reaktiv (huquqbuzarlik sodir bo'lgandan keyin) xarakterga ega bo'lib, oldindan ogohlantiruvchi (proaktiv) yondashuvning yetarlicha rivojlanmaganligi muammosi saqlanib qolmoqda.

3. Oldini olishning ijtimoiy mexanizmlari

Huquqbuzarlikning oldini olishda nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar, balki oila, ta'lim muassasalari, fuqarolik jamiyati institutlari va mahalla faollarining birgalikdagi faoliyati muhim rol o'ynaydi. Xususan:

— oilada bolalarga nisbatan to'g'ri tarbiyaviy muhitni shakllantirish;

- ta'lim muassasalarida huquqiy tarbiya darslarini kuchaytirish;
- mahalla va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari orqali profilaktik nazoratni yo'lga qo'yish;
- bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish maqsadida sport va ijodiy to'garaklarni rivojlantirish;
- psixologik va ijtimoiy yordam xizmatlarini kengaytirish zarur.

4. Xorijiy tajriba

Rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, yoshlar orasidagi huquqbuzarlikning oldini olishda "restorativ adolat" (restorative justice) modeli, ya'ni jazolashdan ko'ra tiklovchi-tarbiyaviy yondashuvga urg'u beruvchi tizim samarali natijalar bermoqda. Skandinaviya davlatlarida voyaga yetmaganlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish o'rniga ijtimoiy dasturlar, psixologik yordam va oilaviy vositachilik keng qo'llaniladi. Germaniyada esa "Jugendgerichtsgesetz" (voyaga yetmaganlar sudi to'g'risidagi qonun) doirasida tarbiyaviy ta'sir choralariga ustuvorlik berilib, jinoiy jazo faqat og'ir holatlarda qo'llaniladi. Janubiy Koreya va Yaponiyada esa maktablarda huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan maxsus dasturlar, shuningdek ota-onalar uchun tarbiyaviy treninglar keng joriy etilgan. Ushbu tajribalarni milliy qonunchilik va amaliyotga moslashtirilgan holda joriy etish maqsadga muvofiqdir.

5. Raqamli muhitning ta'siri va kiberxavfsizlik masalalari

Zamonaviy sharoitda yoshlar hayotining katta qismi virtual makonda kechayotgani bois, huquqbuzarlikning oldini olish tizimi ham ushbu o'zgarishlarga moslashishi zarur. Ijtimoiy tarmoqlar orqali yoyilayotgan zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi kontent, onlayn firibgarlik sxemalari, shuningdek noqonuniy moliyaviy piramidalarga yoshlarning jalb etilishi kabi holatlar so'nggi yillarda ortib bormoqda. Bunday sharoitda huquqni muhofaza qiluvchi organlar tarkibida kiberpatrul xizmatlarini kuchaytirish, ta'lim muassasalarida raqamli savodxonlik va kiberxavfsizlik bo'yicha maxsus kurslarni joriy etish, shuningdek ota-onalarning

bolalar internetdan foydalanishini nazorat qilish borasidagi bilimlarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, davlat va nodavlat notijorat tashkilotlari hamkorligida “ishonch telefonlari”, psixologik yordam markazlari va onlayn maslahat xizmatlarini kengaytirish orqali xavf ostidagi yoshlarga o‘z vaqtida yordam ko‘rsatish imkoniyatini yaratish katta ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yoshlar orasidagi huquqbuzarlikning oldini olish murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u faqat huquqiy choralar bilan emas, balki ijtimoiy, ta’limiy va psixologik omillarning uyg‘un birikuvi orqali samarali natijaga erishishi mumkin. Bunda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- 1) huquqiy tarbiya dasturlarini umumta’lim va oliy ta’lim muassasalari o‘quv rejalariga chuqurroq integratsiya qilish;
- 2) profilaktika ishlarida proaktiv yondashuvni kuchaytirish, ya’ni xavf guruhidagi yoshlarni ilk bosqichda aniqlash tizimini takomillashtirish;
- 3) davlat organlari, fuqarolik jamiyati va oila o‘rtasidagi hamkorlikni institutsional jihatdan mustahkamlash;
- 4) restorativ adolat elementlarini milliy qonunchilikka bosqichma-bosqich joriy etish.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi yoshlar orasidagi huquqbuzarliklar sonini kamaytirish, ularning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish hamda jamiyatda qonun ustuvorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.
4. O‘zbekiston Respublikasi Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi.

5. Mamlakatimizda yoshlar siyosatini yanada takomillashtirish bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlar to'plami. — T.: Adolat, 2023.
6. Криминология: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева. — М.: Юристъ, 2021.
7. Muhamedov B. Huquqbuzarliklar profilaktikasi: nazariya va amaliyot. — T.: TDYU nashriyoti, 2022.